

אחרי הדומיה / נתן אלתרמן

1

אותן שעות של הענקת הציונים־לשבח, לחיילים החיים, ולהורים או לאלמנות של אלה שנפלו – מהותן של שעות אלו נבראה מן הדם, מן האש והעשן, מן הצעקה. עכשיו היא מהות דוממת ושקופה. למקרא תיאוריהם של טקסים אלה בעתונם אתה חש כי אין פרטיים יותר מהם, אין שייכים יותר מהם אל שרשים עמוקים וחבויים של היחיד, ועם זאת אין כוללים ונרחבים יותר מהם, ריקים מכל ומלאים את העיקר בלבד. בזכרונוך עולים תיאורי המעשים. לעשרות. לא את כולם אתה זוכר לפרטיהם, מהם נתערבו יחד, מהם נקטעו ונטרפו זה בזה, ובתוך כך אתה קורא בעתון כיצד עולה ובאה האלמנה הצעירה האחת השניה, וביניהן אלו שהן, כנאמר בלשונו הפשוטה והישרנית של העתון, "בחדשי ההריון האחרונים", ואשה מוליכה בידה את בנה היתום, והנער הקטן מקבל מידי הרמטכ"ל את תעודת־הכבוד לאביו המת, ואותה שעה אתה יודע כי אין מידה לדברים שהצטברו כאן יחד בתוך רגעי־הדממה שמסביב וכל זה תלוי בשערה, ועשוי להישבר כהרף־עין מרוב מעמס ומתח ועצבות. אינו נשבר. נשאר קיים. ורק הרגעים רצים רצים, בתוך הזמן העומד, בעוד האשה עם הנער הקטן חוזרים אל מקומם.

ואז אתה שב וקורא את דבריו העצורים והנכוחים של הרמטכ"ל, שאמר בפתיחת הטקס, כי ציון־לשבח ניתן לאלה "שהצטיינו בקרבות האש – חיילים ומפקדים אשר חתרו לביצוע מעל ומעבר לחובתם, לאלה שגילו יזמה ונטלו לעמם את הזכות להתנדב בעת הקרב תחת אש וללא פקודה, כדי להשיג את המשימה, לאלה שנפגעו מאש אויב או שאמצעי־לחימתם ניזוקו במידה כה חמורה שהיתה להם הצדקה מלאה להפסיק את לחימתם, אך על אף וחרף כל הקשיים השיגו את משימתם".

ואתה נזכר במעשה זה או אחר שעליו ניתן הציון־לשבח, והנך יודע כי מה שמוגדר בתעודת הצל"ש כ"דביקות במשימה" הוא הדבר שקראו לו פעם "קידוש השם". כן, זה היה המונח הטכני הקודם. אין הבדל בין שני אלה. העם הזה יש לו בענינים אלה מסורת מסויימת, וגם זו אולי הסיבה לכך שבפני הוועדה הממיינת הובאו מקרים כה רבים של דביקות ושל אומץ ושל חירוּף־נפש, עד כי היה צורך להעלות את "הרמה הקובעת". אין זו הסיבה היחידה, אך זו אחת הסיבות. סיבה שניה, בתוך השאר, היא המולדת החיה שעליה נערכה המלחמה. כן, המדינה הזאת, המוכיחה שוב איזה מבצרי־חיים איתן ואחרון היא לעם היהודי ומה נורא המחיר שהיא גובה בעד זה ומה המהפכה שנתחוללה עם הכרזתה, ועם מלחמתה, ועם נצחונה הראשון בתש"ח, בדברי ימי העם העתיק הזה.

2

מדינה זו, אשר הבקיעה את המצור במלחמת-ששת-הימים שלה, רגל אויב לא דרכה עכשיו אל אדמתה שבגבולותיה הקודמים, רק מטוסיו חגו פעמיים שלוש בשמיה הקודמים. רק פגזיו שולחו בה ורק בירושלים היו פגזים אלה לאש סמיכה ומהרסת.

עכשיו שדות-הקרב שוקטים. חדלו גם השיירות הארוכות של השלל שנעו מסיני, ומן השומרון ויהודה ומן הגולן. ברצועת עזה ממלא החול הדק את תעלות המערך המצרי האדיר, מכסה את עקבות האש והברזל. הדיונות המלבינות שוקטות כקדם. פה ושם רק טאנקים שמוטי צריחים, רסוקים, חרוכים, הפוכים. מרחוק מתנשא בנין ריק. כנראה מחסן. מאחורי קיר שלו עמדו הצנחנים באש-תופת של המערך המצרי ואליהם הבקיעו טאנקים שלנו, בכוח טיפות-דלק אחרונות, דרך הלהבות והמבול המפורזל, כדי לחלצם.

דרומה מזה דוממים מוצבי הג'יראדי. אותה שורת גבעות סומרת בונקרים וצריחי-ירי, מערך שני כביר-כוח, אשר כוחותינו פרצו בו פעם ופעמיים וכל פעם שב הכוח המצרי ונסגר כשהיה, ובפעם האחרונה נשתהו החיילים היהודים וכבשו את הגבעות המבוצרות הללו, הממולאות בטון ופלדה, בקרב פנים אל פנים. בחדר-המלחמה של האלוף טל נשאר מכל זה חצים אדומים על פני מפה מכוסה צלוליד. יום אחד שמענו את הסברו השקט העניני. הקרבות העזים, העקובים מדם, שהתחוללו כאן, נשקפו עכשיו שנית מכמה תעודות של ציון-לשבח.

לא ראיתי את הריסותיהם של מוצבי-הגולן הנוראים, אך בשדות-הקרב של סביבות ג'נין, בצומת קאבאטיה, נערכה לא מכבר תערוכה חקלאית לתושבי הכפרים הערביים. מאות כפריים הסתובבו בתוך יריד צבעוני של מכונות חקלאיות, חמרי זיבול והדברה, דגמי זרעים ושתילים. טראקטור חדש הדגים לפנייהם את דרכו בחריש, ומן הצד, בעוד נער יהודי חורש את התלם, דם תל-הזכרון של החטיבה אשר שפכה פה את דמה. גל-האבנים ועל גביו טאנק חרוך, עקום תותח וצריח.

אומרים כי אחד מגורמי נצחוננו במלחמה זו היה גורם ה"אין ברירה". נכון, זו היתה מלחמה של אין ברירה. אך מתוך תעודות הצל"ש נשקפת עוד אמת אחת. והאמת הזאת אומרת, כי תמיד, גם בתוך מלחמה זו, כמו בכל מלחמה, היתה ברירה, היו אלף אלפי רגעים של ברירה, למלא חובה עד תום, או לא למלא אותה. גם לאלה שצויינו לשבח וגם לאלה אשר מילאו "רק את חובתם בלבד", אשר מסרו את נפשם בלבד וגם האלמונים אשר עלילות-גבורה שלהם לא נראו ולא נזכרו, לכל אלה, במקרים אין ספור, היתה ברירה. אלא שתעודות הצל"ש הן המזכירות לנו כי מותר האדם מן המכונה הוא בכך שהוא נותן הכל גם אם יש ברירה. ישות זו של **ברירה שנדחתה** היא אולי סוד הנצחון.

3

דומה כי אין להפר רגע-דומיה של אותם טקסים, בדיבורים על ענינים צדדיים, כביכול. אך לא תהא זו אולי סטיה רבה מן הנושא אם נזכור כי בזמן האחרון שמע הציבור מפי כמה וכמה אישים, אנשי חינוך ומדע והוראה, כי הנה הם מודים ומתוודים שדעתם על הנוער שונתה אחרי מלחמת-ששת-הימים וכי אם דיברו בו סרה הרי הם חוזרים בהם מדבריהם. הנוער הוכיח את עצמו ומי פילל שכוחות כאלה ספונים בו.

אין ספק שדברים אלה כנים הם ואולי אפילו יש להם מקום. אך כיוון שהם נעשו רווחים כל־כך בעת האחרונה כדאי אולי להעיר שקרבן־עולה זה של נערי ישראל ראוי שלא ישמש עדות להוכחת צדקתן או טעותן של דעות מסויימות ולוא גם דעות של מומחים־לדבר. סבור אני כי עיונים כמו אלה נמצאים ברובד אחר לגמרי, אינם שייכים כלל לתחום שבו "הוכיחו" החיילים בני הדור הצעיר מה שהוכיחו. סבורני כי כל דעות שהובעו, כבודן במקומן מונח, כאז כן עתה. ולא מפני שהן צודקות, או מוטעות, אלא מפני שהמלחמה לא באה כלל להיות צד בוויכוח זה והדעות המוסמכות אינן נוגעות עכשיו במציאות החיה יותר משהן נגעו בה קודם. אנשי החינוך שלנו רשאים גם אחרי מלחמה זו להמשיך לחתוך כקדם גורלו של נער צעיר על־ידי סקר מפיל־אימה שבו מוצגות לפניו שאלות דקדוק, או תנ"ך, או היסטוריה, ולכל שאלה כמה תשובות אשר רק אחת מהן נכונה ועל התלמיד לסמן אותה. זה הכל. אפשר להמשיך בכך ואין ספק שזה יימשך. כל מי שלא ידע קודם שאין זו אלא פיקציה, כל מי שלא הבין קודם ששרירות המבחנים הללו, בתנאי־קיומנו כיום, בארץ הזאת, בעם המתהווה והנאבק כאן, היא שרירות שממדיה שווים רק לממדי האחריות שהיא נוטלת על עצמה, מי שלא הבין זאת קודם, למה יבין זאת עכשיו? המלחמה תחומיה אחרים לגמרי. שם עומד התלמיד בפני שאלה שבסופה עליו לבחור מכל התשובות האפשריות את התשובה המריצה אותו להציל את חברו מתוך האש, ולשוב חרוך, או להיספות במקומו. ואילו הסקר חותך גורל רק בימי שלום... אך דווקא משום כך, וגם מנימוקים אחרים, שעה שאני שומע את המחנכים האומרים כי דעתם על הנוער לאחר המלחמה שונה משהיתה, אני מהרהר כי לא דעתם על הנוער הם צריכים לשנות אלא דעתם על ערכה ומשמעותה החיה של עבודתם ושיטותיהם. אך ספק אם הם יעשו זאת.

4

באותם רגעי מתח ודומיה של טקסי הצל"ש עלה עוד משהו מוחשי ועז. עלתה העובדה האומרת שלגבי תכונות־יסוד אנושיות, שעליהן החברה המתהווה כאן עומדת, אין עילית ואין אזורים־פיתוח. העם הזה, אשר על חלק ניכר ממנו דובר בסימפוזיונים חינוכיים מתוך דאגה עמוקה, צופן בחובו מיטב יסודות של אומץ ושל הקרבה ושל אחווה אנושית אשר ספק הוא אם אפילו עליית אקדמאים מתנדבים מארצות־הרווחה תעלה את רמתו מבחינה זו. לא לשם תיקונו של העם הזה אנו צריכים את העליה מארצות־הרווחה, אלא לשם חיסונו, בכוח ובכמות. ישנן איכויות שונות, אך ההבדל שביניהן הוא הבדל של מהות ולא של מעלה. יש דברים שהבאים יצטרכו אולי ללמוד מקודמיהם. מאלה שבאו אפילו מארצות־המצוקה. מאלה אשר גם כוחות רוח והשכלה שבהם, במובן האקדמאי, עוד עתידים להפגיע. גם כאן הוויכוח אינו ברובד שבו מתרחשים הדברים הקובעים.

5

ומלים אחדות על הקשר שבין העם ובין צבאו בימים האלה של חלוקת האותות. יש במדינה זו חיץ איתן ונכון בין הצבא ובין תהליכי החיים האזרחיים, המדיניים, אשר מחוץ לתחומו. צה"ל אינו

מתערב בהוויה האזרחית של המדינה, כדרך שמתערבים בה קציני המפקדות בארצות הסמוכות. אך אין מעורה יותר מצה"ל בתוך העם וחייו. דבר זה ניכר גם בטיב הסגל הפיקודי העליון. הוא אולי הגוף החברתי היחיד אצלנו אשר המסירות המקצועית, רמת השכלול שבידע, הספציאליזציה התכליתית המושלמת, הגיעה בו למדרגה כה גבוהה, ועם זאת לא הפכה את אנשיו ל"רק בעלי-מקצוע", לא נסכה בהם אותה מידה של דפורמאציה מקצועית שאנו מוצאים בתחומים מקצועניים למחצה ולשליש. מבחינה זו הכל יודעים כי הכוח הזה שהנחיל לנו את הנצחון במלחמה ראוי להיות מופת לציבור גם בימי שלום. במלחמה זו, אמר הרמטכ"ל, לא היתה אפילו יחידה צבאית אחת שלא מילאה משימתה ופעמים רבות מילאה אף יותר מזה. הסגל הפיקודי שלנו, שצמח מתוך הארץ זאת, מתוך מאבקה ובנינה, גם הוא מילא משימתו במלואה. העם סומכים עליו ומאמינים בו.